

ASSOCIACIÓ AMICS D'ANTONIPASCUAL

RETRATO Antonio Machado

- 1 *Mi infancia son recuerdos de un patio de Sevilla,
y un huerto claro donde madura el limonero;
mi juventud, veinte años en tierras de Castilla;
mi historia, algunos casos que recordar no quiero.*
- 2 *Ni un seductor Mañara, ni un Bradomín he sido
-ya conocéis mi torpe aliño indumentario-
mas recibí las flechas que me asignó Cupido,
y amé cuanto ellas puedan tener de hospitalario.*
- 3 *Hay en mis venas gotas de sangre jacobina,
pero mi verso brota de manantial sereno;
y más que un hombre al uso que sabe su doctrina
soy, en el buen sentido de la palabra, bueno.*
- 4 *Adoro la hermosura, y en la moderna estética
corté las viejas rosas del huerto de Ronsard,
mas no amo los afeites de la actual cosmética
ni soy un ave de esas del nuevo gay-trinar.*
- 5 *Desdeño las romanzas de los tenores huecos
y el coro de los grillos que cantan a la luna.
A distinguir me paro las voces de los ecos
y escucho solamente entre las voces una.*
- 6 *¿Soy clásico o romántico? No sé. Dejar quisiera
mi verso como deja el capitán su espada;
famosa por la mano viril que la blandiera,
no por el docto oficio del forjador preciada.*
- 7 *Converso con el hombre que siempre va conmigo
-quien habla solo espera hablar a Dios un día-.
Mi soliloquio es plática con este buen amigo
que me enseñó el secreto de la filantropía.*
- 8 *Y al cabo, nada os debo:debéisme cuanto he escrito.
A mi trabajo acudo, con mi dinero pago
el traje que me cubre y la mansión que habito,
el pan que me alimenta y el lecho en donde yago.*
- 9 *Y cuando llegue el día del último viaje
y esté al partir la nave que nunca ha de tornar,
me encontraréis a bordo, ligero de equipaje,
casi desnudo, como los hijos de la mar.(PC XCVII)*

ASSOCIACIÓ AMICS D'ANTONIPASCUAL

Certament, aquest és un cim de la creació machadiana. Potser és la clau que ens obre la porta del seu món. Machado hi és tot sencer. Com si el poeta hagués pujat al cim d'una muntanya des d'on contemplar *tota la seva existència* que comença en el primer vers, tant en el temps com en l'espai -"infància" i "Sevilla"- per acabar a l'última estrofa, també en el temps i en l'espai: "El día del último viaje" - "el mar"...; trenta sis anys abans que esdevingués a Cotlliure!

¿Qui, coneixent el final de la vida de Machado, no s'ha estremit en visitar Cotlliure i constatar com van acomplir-se fil per randa els darreres versos que evoquen la seva mort? Va morir en un hotel menut, paret per paret d'un riut a punt de desembocar en el mar, "ligero de equipaje", "casi desnudo" -el maletí que portava el va perdre, o li van robar, en un poblet de Girona, Cervià de Ter, mentre va hostatjar-se, camí de l'exili, a la Casa Santa Maria. I gairebé despulpat, sense res a les butxaques, fora d'una capsa amb una mica de terra de la seva terra, el va hostatjar madame Quintana a Cotlliure -"costa lliure"-, un poblet de pescadors, de fills del mar, on la necessitat i l'atzar - l'atzar?- el portaren.

Però mirem el poema per adonar-nos de la seva complexitat i riquesa: per una vegada, siguim permès una petita anàlisi estructural.

La saviesa implícita en el *Retrato*.

¿Cronología?

El poema no és lineal, tot i que sembla adoptar un esquema cronològic en anar, aparentment, de la "infancia" fins al dia "del último viaje", sinó que té forma de paràbola, una estructura clarament semítica, que trobem també, per exemple, en el pròleg de l'evangeli de Joan. Les nou estrofes són simètriques per repetició dels temes: a la segona estrofa -"ya conocéis mi torpe aliño indumentario"- correspon la vuitena - "el traje que me cubre". A la tercera -"mi verso brota de manantial sereno(...) y soy en el buen sentido de la palabra, bueno" - correspon la setena, on parla del seu soliloqui - "es plática con este buen amigo/que me enseñó el secreto de la filantropía". A la quarta - "adoro la hermosura y en la moderna estética..."- correspon la sisena - "¿Soy clásico o romántico?", on parla també d'estètica i de la seva superació. La cinquena, doncs, no té estrofa simètrica. És única; i justament és la punta del retrat: en el darrer vers, -es tracta del retrat d'algú que és poeta, que malda per un estil propi i que com a home i com a poeta, és únic- es parla de la "voz una"

Immediatament, però, sorgeix una qüestió: ¿Com poden ésser simètriques la primera i la última estrofes? A la primera es parla de la infància; en la final de la mort. ¿Quina simetria és, doncs, possible?

ASSOCIACIÓ AMICS D'ANTONIPASCUAL

El *Retrato*, fruit de la comunicació "con el hombre que siempre va conmigo", és una d'aquelles peces on la forma revela el fons: Machado, per fer el seu retrat, per definir-se, necessita incloure la mort, no d'una forma accidental -i afegiria, trivial- com en el poema de Manuel (Machado), sinó essencial, substancial: sense ella no hi hauria perfil, retrat ni identitat - després veurem per què. Però la mort, l'última estrofa, és a més estrictament simètrica de la primera que comença "infancia", realitat que Manuel oblidà i que era tan essencial com la mort per a Antonio. Perquè la mort, "el partir la nave", és imaginada com la realització del seu joc preferit a la infantesa: capità de vaixell mercant. Ho sabem per la biografia que pràcticament dictà a Pérez Ferrero, però també per un esplèndid poema dedicat a un poeta-capità de vaixell, Julio Castro:

*...Con el milagro de tu verso he visto
mi infancia marinera,
que yo también, de niño, ser quería
pastor de olas, capitán de estrellas.
Tú vives, yo soñaba,
pero a los dos, hermano, el mar nos tienta.*

I acaba amb aquests versos on es relacionen, no només referits al mariner Julio Castro, sinó també ala seu mateix autor, el "capità" i el "poeta", el "poema" i el "navili":

*y que del mar y del olvido triunfen
poeta y capitán, nave y poema. (PC CLXIV)*

I així, la mort és imaginada i anunciada com realització del seu somni-joc de la infantesa. Sorprenentment i a desgrat de la gran majoria de comentadors, **es parla de la mort en clau de joc infantil.**

Més encara, en la infantesa i en la seva activitat específica, en el joc preferit, es troba justament la clau per a interpretar i endevinar l'enigma, socialment aterridor, de la pròpia mort. En la infantesa s'anticipà. En l'emoció del joc preferit, s'experimentà. Això resta suggerit en la simetria de les estrofes. I, d'altra banda, quin arabesc no formà la seva inspiració quan alenà en ella, davant del mar de Cotlliure, segurament el 17 de febrer de 1939, aniversari del naixement de Bécquer, el seu últim vers amb el mateix ritme i amb la mateixa mesura alexandrina que els versos del *Retrato*.

Estos días azules y este sol de la infancia. (S: LXXV)

La darrera paraula de Machado davant la imminència de la mort és justament la primera del *Retrato* ¡"infancia"! El final és com l'inici. L'inici, el joc infantil, és com el final i l'anticipa.

ASSOCIACIÓ AMICS D'ANTONIPASCUAL

Potser si el nostre esperit es desvetllès, si escoltèssim la nostra veu única, endevinaríem la mort, la nostra mort, com un misteri dolç de la infantesa. Potser ja l'hem viscuda anticipadament quan jugàvem el joc que més ens agradava.

Potser la mort no és allò que ens espera, terrible, forània i atzarosa, al final. Potser, com un "dolç àngel" de Màrius Torres, ja jugava amb nosaltres, reia amb nosaltres, s'entendria amb nosaltres, jugant i anticipant el final. Potser sirecordéssim la nostra infància i, amb ella, el joc predilecte, sabríem ja de dins estant què pot ésser la mort, la nostra, la que Rilke volia "pròpia", i la reconeixeríem com Machado la va reconèixer, aquell matí fred i lluminós, a la platja de Cotlliure, escoltant les remors del vent i de la mar, amb el cap al vent, nu -s'havia tret el barret-, amb els peus enfonsats a la sorra, recolzat en una barca, acompanyat del seu germà Josep.

I sobretot, sobretots, començaríem a perdre-li la por...a la mort i , potser també, al viure.

Antoni Pascual Piqué

ANTONIO MACHADO: el diàleg amb l'inconscient

